

Adalet Evde Başlar: LGBTİ+ Aileleri İçin Hukuk Rehberi

Önsöz

Elinizdeki bu kitap, LİSTAG'ın (LGBTİ+ Aileleri ve Yakınları Derneği) LGBTİ+ ailelerine yönelik olarak 2025 sonbaharında düzenlediği “Adalet Evde Başlar” temalı yüz yüze yapılan kampın ve aynı temaya odaklanan bir seri webinarın sonucunda elimizde kalıcı bir rehber olması amacıyla hazırlandı.

Kampta, LGBTİ+ ailelerini Türkiye Cumhuriyeti Anayasası kapsamında sahip oldukları hakları, eğitim, sağlık, istihdam gibi çeşitli alanlarda karşılaşılabilecekleri olası hak ihlalleri ve bu durumlarda başvurabilecekleri hukuki yollar ile işletebilecekleri hukuki mekanizmalar hakkında bilgilendirmeye odaklanan çeşitli atölye etkinlikleri yapıldı.

Ayrıca kampta çeşitli sivil toplum örgütlerinin katılımıyla bir Yuvarlak Masa Toplantısı da yapıldı. Bu etkinliğe LİSTAG'ın davetiyle, İnsan Hakları Derneği, HEVİ LGBTİ+ Derneği, Eğitim-Sen, SES – Eşitlik ve Dayanışma Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER), Boyun Eğmeyen İlaç Emekçileri İnisiyatifi, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) ve Uluslararası Af Örgütü'nden sivil toplum temsilcileri ile İstanbul Barosu - İnsan Hakları Merkezi LGBTİ+ Alt Çalışma Grubu'ndan gönüllü avukatlar katıldı.

Toplantıya katılan sivil toplum örgütü temsilcileri, LGBTİ+ ailelerini atölyenin temasına odaklanarak kendi faaliyet alanlarında bilgilendirdiler. Etkinliğin sonundaki soru-cevap bölümünde ailelerden gelen soruları cevapladılar.

Kamp boyunca gerçekleşen tüm atölye ve etkinliklerde tutulan detaylı notları derli toplu, kalıcı bir rehber haline getirmenin faydalı olacağını düşünerek bu elinizdeki rehberi hazırladık. Umarız bu rehber, daha fazla LGBTİ+ ailesine ulaşabilir ve hayatlarında pozitif bir fark yaratabilir.

Bu rehberdeki bütün bilgiler, LİSTAG'ın düzenlediği 2025 Sonbahar Kampı sırasında güncel olan mevzuata uygun şekilde verilmiştir. Mevzuatın değişebileceğini göz önüne alarak, haklarınızı öğrenmek veya herhangi bir hak ihlali ile karşılaştığınızda başvurabileceğiniz hukuki mekanizmalara dair güncel ve doğru bilgiye ulaşmak için LGBTİ+ hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerine, baroların LGBTİ+ Komisyonlarına/çalışma gruplarına başvurabilirsiniz.

LGBTİ+ ailelerine yönelik bu hukuk rehberini titizlikle hazırlayan Avukat Hasan Çayır'a ve Avukat Arya Dilan Vargün'e teşekkür ederiz.

HAKLARIMIZ

1. HAK KAVRAMI

Hak Nedir?

Bireylere hukuk düzeni tarafından tanınan ve korunan menfaatler ve özgürlükler ile bunların kullanılmasına dair yetkilerin bütününe hak diyoruz. Hak kavramı bireyin kanunlar çerçevesinde bir işi yapma veya bir şeyden yararlanma yetkisini ifade eder. Bu kapsamda hak, kişinin belirli bir davranışta bulunabilme veya hukuki koruma talep edebilme imkânını ifade etmektedir. En temel anlamıyla hak, bireyin doğuştan sahip olduğu ya da sonradan kazanmış olduğu ve hukuk düzeni tarafından güvence altına alınan yetkilerin tamamını kapsamaktadır.

Hak kavramı, yalnızca bireyin serbest hareket alanını belirlemekle kalmamakta, aynı zamanda diğer bireyler ile devletin bu haklara saygı gösterme yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle haklar hem bireysel özgürlüklerin teminatı hem de toplumsal düzenin sağlanmasının temel araçlarından biridir.

Hak Türleri

Haklar, nitelikleri ve koruma biçimleri bakımından şöyle sınıflandırılabilir.

Temel Haklar: Bireyin insan olmasından kaynaklanan ve devredilmez nitelikte olan haklardır. (Yaşam hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı)

Sosyal ve Ekonomik Haklar: Bireyin toplum içinde insan onuruna yakışır bir yaşam sürmesini sağlamaya yönelik haklardır. (Eğitim hakkı, çalışma hakkı)

Siyasal Haklar: Bireyin devlet yönetimine katılımını sağlayan haklardır. (Seçme ve seçilme hakkı)

Hak İhlali Nedir?

Hak ihlali, bireyin hukuk düzeni tarafından güvence altına alınmış haklarının devlet, kamu kurumları veya bireyler tarafından hukuka aykırı şekilde sınırlandırılması, engellenmesi veya ortadan kaldırılmasıdır.

Hak ihlali, yalnızca açık bir yasaklama şeklinde ortaya çıkmayıp aynı zamanda hakların fiilen kullanılamaz hale getirilmesi suretiyle de gerçekleşebilmektedir.

Örnek olarak:

- Eşitlik hakkının ihlali kapsamında bireyin cinsel yönelimi, cinsiyet kimliği veya etnik kökeni nedeniyle ayrımcılığa maruz bırakılması
- Adil yargılanma hakkının ihlali kapsamında bireyin bağımsız ve tarafsız bir mahkemeye erişiminin engellenmesi

- Özel hayatın gizliliği hakkının ihlali kapsamında kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde paylaşılması

2. EŞİTLİK İLKESİ VE AYRIMCILIK YASAĞI

EŞİTLİK İLKESİ

Eşitlik ilkesi, tüm bireylerin hukuk düzeni karşısında aynı statüye sahip olmasını ifade etmektedir. Bu ilke, yalnızca yasaların eşit uygulanmasını değil, aynı zamanda fiili eşitliğin sağlanmasına yönelik tedbirlerin alınmasını da gerektirmektedir.

Bu kapsamda eşitlik:

- Hukuksal Eşitlik: Yasaların herkes için aynı şekilde uygulanmasını ifade eder.
- Fırsat Eşitliği: Bireylerin eğitim, çalışma ve sosyal yaşam alanlarında eşit imkânlarla sahip olmasını ifade eder.

AYRIMCILIK YASAĞI

Ayrımcılık; bir kişinin veya grubun, belirli özellikleri (cinsiyet, cinsel yönelim, kimlik, etnik köken vb.) nedeniyle farklı veya olumsuz muameleye tabi tutulmasıdır.

Ayrımcılık yasağı ise bu tür muamelelerin hukuk düzeni tarafından açıkça yasaklanmasını ve yaptırıma bağlanmasını ifade etmektedir.

3. LGBTİ+ HAKLARIN HUKUKİ DAYANAKLARI

Türkiye'nin ulusal mevzuatında LGBTİ+'lara ilişkin özel bir düzenleme yer almamaktadır. LGBTİ+'lar da diğer tüm yurttaşlar ile aynı hak ve özgürlüklere sahiptirler. Anayasa ve kanunların madde içeriğinde doğrudan cinsiyet kimliği, cinsel yönelim gibi ifadeler yer almamaktadır. Ancak madde metinlerinde yer alan "ayrımcılık yasağı ve benzeri" şeklindeki ifadelerle cinsiyet kimliği, cinsel yönelim nedeniyle ayrımcılığı yasaklamaktadır. Aşağıda LGBTİ+'ların hukuki başvuru mekanizmalarını kullanırken referans edinecekleri Anayasa ve kanun maddelerine yer verilmiştir.

ANAYASA

Madde 10- Eşitlik İlkesi

Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Madde 12- Temel Hak Hürriyetlerin Niteliği

Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Madde 17- Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi, Manevi Varlığı

Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Madde 20- Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması

Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz.

Madde 26- Düşünce ve İfade Özgürlüğü

Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Madde 34- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

CEZA KANUNU

Madde 122- Nefret ve Ayrımcılık

(1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle;

a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini,

b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını,

c) Bir kişinin işe alınmasını,

d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Madde 125- Hakaret

(1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.

İŞ KANUNU

Madde 5- Eşit Davranma İlkesi

İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.

Madde 18- Geçerli Olmadan Fesih

"(.....)

Özellikle aşağıdaki hususlar fesih için geçerli bir sebep oluşturmaz

d) Irk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri nedenler."

BORÇLAR KANUNU

Madde 417- İşçinin Kişiliğinin Korunması

İşveren, hizmet ilişkisinde işçinin kişiliğini korumak ve saygı göstermek ve işyerinde dürüstlük ilkelerine uygun bir düzeni sağlamakla, özellikle işçilerin psikolojik ve cinsel tacize uğramamaları ve bu tür tacizlere uğramış olanların daha fazla zarar görmemeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

4. LGBTİ+'LARA YÖNELİK HAK İHLALLERİNE KARŞI BAŞVURU MEKANİZMALARI

Hak ihlallerine maruz kalan bireyler, ihlalin niteliğine göre farklı hukuki yollar aracılığıyla başvuruda bulunabilmektedir. Bu başvuru yolları; idari, hukuki (özel hukuk) ve cezai başvuru yolları olarak sınıflandırılmaktadır.

4.1.1. LGBTİ+'LARIN EĞİTİM HAKKI

LGBTİ+'lar da diğer yurttaşlar gibi eşit, güvenli ve saygılı bir ortamda eğitim ve öğrenim görme hakkına sahiptir. Fakat eğitim hakkı yalnızca okula gitmek olarak algılanmamalıdır. Bu hak aynı zamanda kişinin kimliğine saygı gösterilmesi, güvenli bir ortamda eğitim alması ve kendi kimliğini özgürce ifade edebilme haklarını da kapsar.

4.1.2. LGBTİ+'LARIN EĞİTİM ALANINDA KARŞILAŞTIĞI HAK İHLALLERİNE DAİR BAŞVURU YÖNTEMLERİ

İDARİ BAŞVURU

Söz konusu hak ihlali, idari bir işlem sonucu meydana gelmiş ise idari başvuru yolları gündeme gelmelidir. İdari işlem sonucu meydana gelen hak ihlaline karşı başvuru; ilgili idareye yazılı itiraz ya da doğrudan İdare Mahkemesi'ne başvuru şeklinde yapılabilir.

İdari yargıda temel olarak, ilk önce ilgili idari işlemi yapan idareye başvuru yapılır, ancak başvuru cevapsız kalır veya kişi istediği hukuki sonucu elde edemez ise İdare Mahkemesi'nde dava açabilir. Ancak bazı istisnai durumlarda idareye başvuru yapmadan doğrudan İdare Mahkemesi'nde dava açılması mümkündür. Örneğin, disiplin cezası, okuldan uzaklaştırma, kulüp kapatma, yurttan çıkarma, kayıt silme gibi işlemler idari işlemlerdir. Bu örneklerde İdare Mahkemesi'nde dava açmadan önce idareye başvuru zorunluluğu bulunmamaktadır.

İdare Mahkemelerinde dava açma süresi 60 gündür.

Ancak İdare Mahkemesinde, tam yargı (idari işlem den kaynaklanan zararın tazmini talepli) davası açılacak ise öncesinde idareye başvuru yapmak zorunludur. İdareye başvuru, söz konusu işlemin gerçekleşmesinden veya öğrenilmesinden itibaren 60 gün içinde yapılmalıdır. İdare tarafından, yapılan başvuruya 30 gün içinde cevap verilmesi gerekmektedir. Bu süre içerisinde cevap verilmemesi, başvurunun zımnen reddedildiği anlamına gelir.

60 günlük dava açma süresi, idareye başvuru yapıldığı takdirde durur; idare tarafından başvuruya cevap geldikten ya da 30 günlük cevap süresi dolduktan sonra kaldığı yerden işlemeye devam eder.

HUKUK MAHKEMELERİNE BAŞVURU

Hak ihlalinin yaşandığı okul, devlet okulu değil de özel okul ise ortada idari bir işlem bulunmadığından idareye başvuru yapılamaz. Bu durumda Asliye Hukuk Mahkemesi'ne başvuru yapılarak, maddi/manevi tazminat ve gerekli hallerde ihtiyati tedbir talep edilebilir.

Asliye Hukuk Mahkemesi'nde tazminat davası açma süresi zararın ve failin öğrenildiği tarihten itibaren 2 yıl, her halükârda fiilin işlendiği tarihten itibaren 10 yıldır. Ancak, fiil suç teşkil ediyorsa ve ceza kanunlarında daha uzun bir zamanaşımı süresi öngörülmüşse o süre uygulanır.

İhtiyati tedbir, dava süresince uyuşmazlık konusu hakkın korunması amacıyla mahkeme tarafından verilen geçici bir hukuki koruma önlemdir. Hakkın elde edilmesinin imkânsızlaşmasını veya zorlaşmasını engeller.

CEZAI SÜRECE İLİŞKİN BAŞVURU

Söz konusu hak ihlali, aynı zamanda TCK kapsamında bir suç teşkil ediyorsa Ceza Mahkemelerine başvurulabilir. Cezai süreç, savcılığa suç duyurusuna ilişkin bir dilekçe verilerek başlatılır. Örneğin; hakaret, tehdit, şiddet, taciz, özel hayatın gizliliğini ihlal gibi fiiller suç teşkil etmektedir.

KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASINA YÖNELİK BAŞVURU

KVKK (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu), Türkiye'de kişisel verilerin işlenmesinde özel hayatın gizliliğini ve temel hakları koruyan yasal bir çerçevedir; dolayısıyla kişiyi belirlenebilir kılan isim, sağlık bilgileri, cinsel yönelim ya da okul rehberlik servisiyle yapılan görüşmelerin gizliliği gibi her türlü veri bu kapsamdadır. Kişisel veriler ilgili kişinin açık rızası olmaksızın işlenemez; ihlal durumunda ise öncelikle veri sorumlusuna (okul müdürlüğü, üniversite rektörlüğü, hastane yönetimi vb.) yazılı olarak başvurulmalı, ispat yükü açısından bu başvurunun noter, iadeli taahhütlü posta veya KEP üzerinden yapılması tercih edilmelidir. Başvuruda hangi verinin hukuka aykırı işlendiği belirtilerek verinin silinmesi, düzeltilmesi veya açıklama yapılması talep edilir; veri sorumlusunun en geç 30 gün içinde cevap vermesi zorunludur. Bu süre içerisinde cevap verilmezse veya cevap yetersiz görülürse, cevabın tebliğinden itibaren 30 gün, hiç cevap yoksa başvurudan itibaren 60 gün içinde Kişisel Verileri Koruma Kurulu'na şikayette bulunulabilir. Kurul, ihlali tespit ederek verinin silinmesine, işleminin durdurulmasına veya idari para cezası uygulanmasına karar verebilir;

ayrıca KVKK ihlali nedeniyle bir zarar oluştuyorsa Asliye Hukuk Mahkemelerinde maddi/manevi tazminat davası açılabilir. Verilerin hukuka aykırı olarak kaydedilmesi, ele geçirilmesi veya yayılması durumunda ise Türk Ceza Kanunu'nun 135 ve 136. maddeleri uyarınca Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunulması mümkündür.

4.2.1. LGBTİ+'LARIN ÇALIŞMA HAKKI

LGBTİ+'ların çalışma hakkı, insan onuru ve eşitlik ilkesiyle doğrudan bağlantılıdır. Devletin ve işverenlerin yükümlülüğü, LGBTİ+'ların istihdamda eşit fırsatlara erişmesini, kimliklerinden ötürü ayrımcılığa uğramamalarını ve güvenli çalışma koşullarında çalışmalarını sağlamaktır.

4.2.2. LGBTİ+'LARIN ÇALIŞMA HAYATINDA KARŞILAŞTIĞI HAK İHLALLERİNE DAİR HUKUKİ BAŞVURU YÖNTEMLERİ

İDARİ BAŞVURU

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı / ALO 170: İşyerinde ayrımcılık, mobbing, haksız fesih veya ücret eşitsizliği durumlarında ALO 170 hattı üzerinden ya da e-Devlet üzerinden şikâyet yapılabilir. Bakanlık, İş Teftiş Kurulu aracılığıyla inceleme başlatabilir.

HUKUK MAHKEMELERİNE BAŞVURU

1- Arabuluculuk

İşçi-işveren arasındaki uyuşmazlıklarında dava açmadan önce zorunlu arabuluculuğa başvuru gerekmektedir. Arabuluculuk olumsuz sonuçlanırsa, bu durum tutanak altına alınır ve dava açılır. Arabuluculuğa başvuru süresi, işe iade taleplerinde, fesih bildiriminin tebliğinden itibaren 1 aydır. Ücret, yıllık izin, kıdem/ihbar tazminatları, ayrımcılık tazminatı, kötü niyet tazminatı taleplerinde ise bu süre 5 yıldır.

2- Ayrımcılık Tazminatı

İş Kanunu Madde 5 – “İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.”

İlgili maddenin ihlali durumunda, örneğin: ayrımcı fesih, eşit işlem ihlali, terfi ayrımcılığı gibi durumlarda ayrımcılık tazminatı talepli dava açılabilir. Söz konusu dava ile iş yerinde ayrımcılığa uğrayan kişinin 4 aya kadarki maaşı tutarında tazminat talep edilebilir. İlgili madde metninde her ne kadar cinsiyet kimliği ve cinsel yönelime dayalı ayrımcılık özellikle belirtilmemiş ise de “ve benzeri sebepler” ifadesi her türlü ayrımcılığı kapsamaktadır.

3- Haksız Fesih Durumunda İşe İade Davası

İş Kanunu Madde 18 – “Otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır.”

Bir kişi LGBTİ+ kimliği nedeniyle; ayrımcı saiklerle işten çıkarılmışsa ve işten çıkartılması için geçerli bir sebep yoksa İş Mahkemesi'nde işe iade davası açılabilir. Söz konusu dava, arabuluculuk sürecinin olumsuz sonuçlanmasından itibaren 2 hafta içinde açılmalıdır.

İşe iade davasının kazanılması halinde, öncelikle, işçi kararın kesinleşmesinden itibaren 10 gün içerisinde işverene işe iade talebinde bulunmalıdır. İspat açısından sorun yaşanmaması adına bu talebin yazılı olması önerilir. Eğer işçi, işverene işe iade talebinde bulunmaz ise işverence yapılan fesih geçerli bir fesih sayılmaktadır.

İşçi tarafından, işverene işe iade talebi yapıldıktan sonra iki durum meydana gelebilir:

Birincisi, işçi işe geri döner. Ayrıca Mahkemenin belirlediği boşta geçen süre ücreti (en fazla 4 aylık ücret) işçiye ödenir.

İkincisi, işverenin işçiye işe başlatmaması durumudur. Bu durumda işveren, işçiye 4 ay kadar boşta geçen süre ücreti, 4–8 ay arası işe iadeye aykırılık tazminatı, Kıdem tazminatı ve İhbar tazminatı ödemekle yükümlüdür.

4- Mobbing Davası

İşyerinde LGBTİ+ kimliği nedeniyle baskı, dışlama, alay ve aşağılamaya maruz bırakılan işçi, iş sözleşmesini kişilik haklarına saldırıldığı gerekçesiyle, haklı nedenle feshedebilir ve iş yerinden kıdem tazminatı talep edebilir. İşçi bunun yanında, mobing nedeniyle meydana gelen maddi/manevi tazminat ile mobinge bağlı sağlık giderlerini işverenden talep edebilir.

CEZAI SÜRECE İLİŞKİN BAŞVURU

Söz konusu hak ihlali, aynı zamanda TCK kapsamında bir suç teşkil ediyorsa Ceza Mahkemelerine başvurulabilir. Cezai süreç, savcılığa suç duyurusuna ilişkin bir dilekçe verilerek başlatılır. Örneğin hakaret, tehdit, şiddet, taciz, özel hayatın gizliliğini ihlal gibi fiiller suç teşkil etmektedir.

4.3.1. LGBTİ+'LARIN SAęLIęA ERİŞİM HAKKI

LGBTİ+'lar diğer tüm yurttaşlar gibi ayrımcılığa uğramadan sağlık hizmetlerine tam ve eksiksiz olarak erişme hakkına sahiptir. Sağlık çalışanları, LGBTİ+'lara, kimlikleri nedeniyle sağlık hizmeti vermeyi reddedemezler. LGBTİ+'lar sağlık hizmeti alırken, cinsiyet kimliği ve cinsel yönelimlerine dair bilgilerin gizli tutulmasını isteme hakkına sahiptir. LGBTİ+'lar, kendi bedenleriyle ilgili her türlü kararı özgürce verme hakkına sahiptirler.

4.3.2. LGBTİ+'LARIN SAğLIK ALANINDA KARŞILAŞTIğI HAK İHLALLERİNE DAİR HUKUKİ BAŞVURU YÖNTEMLERİ

İDARİ BAŞVURU

1- Hastane İçi Başvuru

Hasta Hakları Yönetmelięi'ne dayanılarak, ilgili hastanenin başhekimliğine yazılı şikâyet veya Hasta Hakları Birimi'ne başvuru yapılabilir.

2- İl Sağlık Müdürlüğü'ne Başvuru

ALO 184 SABİM hattı aranarak veya CİMER üzerinden başvuru yapılabilir. İdari soruşturma, personel hakkında disiplin cezası, görevden uzaklaştırma gibi sonuçlar alınabilir.

3- Sağlık Bakanlığı'na Başvuru

Kamu hastaneleri için üst idari başvuru yoludur.

Kamu hastanelerinin işlemlerine karşı 60 gün içerisinde İdare Mahkemelerinde dava açılabilir.

HUKUK MAHKEMELERİNE BAŞVURU

Hak ihlalinin yaşandığı hastane, devlet hastanesi değil de özel hastane ise ortada idari bir işlem bulunmadığından idareye başvuru yapılamaz. Özel hastanede çalışan hekime karşı malpraktis (doktorun tıbbi uygulama hatası) nedeniyle açılacak maddi ve manevi tazminat davalarında görevli mahkeme Tüketici Mahkemesi'dir. Tüketici Mahkemesi bulunmayan yerlerde ise davalar Asliye Hukuk Mahkemesi'nde, tüketici sıfatıyla açılır. Tüketici mahkemelerinde açılacak davalar için önceden arabuluculuğa başvuru zorunludur. Tüketici Mahkemesi'nde tazminat davası açma süresi, zararın ve sorumlunun öğrenilmesinden itibaren 5 yıldır.

CEZAI SÜRECE İLİŞKİN BAŞVURU

Söz konusu hak ihlali, aynı zamanda TCK kapsamında bir suç teşkil ediyorsa Ceza Mahkemelerine başvurulabilir. Cezai süreç, savcılığa suç duyurusuna ilişkin bir dilekçe verilerek başlatılır. Örneğin; hakaret, tehdit, şiddet, taciz, özel hayatın gizliliğini ihlal gibi fiiller suç teşkil etmektedir.

MESLEKİ DİSİPLİN SÜRECİNE İLİŞKİN BAŞVURU

Hak ihlaline maruz bırakan kişi doktor ise, Türk Tabipler Birliği'ne veya İl Tabip Odasına yazılı başvuru yapılabilir. Türk Tabipler Birliği'ne mail adresi üzerinden şikâyetinizi iletebilirsiniz.

4.4. KABAHAHLER KANUNU KAPSAMINDA LGBTİ+'LARIN UĞRADIĞI HAK İHLALLERİ

Kabahatler Kanunu temel olarak ceza hukukuna göre daha hafif nitelikteki kamu düzeni ihlallerini düzenler.

Kabahatler Kanunu'nun amacı toplum düzenini ve kamu güvenliğini korumaktır. Ancak uygulamada "genel ahlak" ve "kamu düzeni" gibi muğlak ifadeler kullanılarak, LGBTİ+'lar yargısal tacize maruz bırakılmaktadır. Yasalara göre suç oluşturmeyen durumlar, kabahatler kanununun keyfi yorumlanması ve uygulanmasıyla yaptırıma maruz bırakılabilmektedir.

Kabahatler Kanununda, doğrudan LGBTİ+'ları hedef alan ifadeler yer verilmese de, "genel ahlak" ve "kamu düzeni" gibi ifadeler uygulamada, başta translar olmak üzere, LGBTİ+'ların kamusal alandaki görünürlüğünü engellemek amacıyla kullanılmaktadır.

Kabahatler Kanunu kapsamında idari yaptırımlar: idari para cezası ve idari tedbirlerden oluşmaktadır. İdari tedbir, kabahatin kullanılmasında kullanılan eşyanın mülkiyetinin devlete geçmesini ifade eder. İdari para cezasına karşı, cezanın tebliğinden itibaren 15 gün içinde Sulh Ceza Hakimliği'ne itiraz edilebilir.

4.5. FUHUŞ VE MÜSTEHCENLİK SUÇU

TCK 227- Fuhuş:

2) Bir kimseyi fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran ya da fuhuş için aracılık eden veya yer temin eden kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis ve üç bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Fuhşa sürüklenen kişinin kazancından yararlanılarak kısmen veya tamamen geçimin sağlanması, fuhşa teşvik sayılır.

3) Fuhuşu kolaylaştırmak veya fuhşa aracılık etmek amacıyla hazırlanmış görüntü, yazı ve sözleri içeren ürünleri veren, dağıtan veya yayan kişi bir yıldan üç yıla kadar hapis ve iki yüz günden iki bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

TCK 226- Müstehcenlik:

...Müstehcen görüntü, yazı veya sözleri basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlanmasına aracılık eden kişi altı aydan üç yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.

...Üç ve dördüncü fıkralardaki ürünlerin içeriğini basın ve yayın yolu ile yayınlayan veya yayınlanmasına aracılık eden ya da çocukların görmesini, dinlemesini veya okumasını sağlayan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır....

4.6. GENEL KADINLAR VE GENEL EVLERİN TABİ OLACAKLARI HÜKÜMLER VE FUHUŞ YÜZÜNDEN BULAŞAN ZÜHREVİ HASTALIKLARLA MÜCADELE TÜZÜĞÜ

Madde 95- İzinsiz Fuhuş Yapılan Evler

İzin alınmadan içinde gizli fuhuş yapıldığı iddia veya ihbar edilen veyahut her ne şekilde olursa olsun muttali olunan evler hakkında ahlak zabıtası memurları tarafından önce gizli inceleme yapılır. Bu gibi evlerde gizli fuhuş yapıldığı delilleriyle tespit edildiği takdirde, düzenlenecek tutanaklar gizli inceleme raporları ile birlikte en büyük polis amiri tarafından komisyona sunulur. Bu yerler hakkında komisyonca 104'üncü maddeye göre işlem yapılır.

Söz konusu madde uygulamada, trans kadınların yaşadıkları evlerin mühürlenmesi sebebiyle barınma haklarının ihlal edilmesine yol açmaktadır. Bu madde gerekçe gösterilerek mühürlenmiş evlerin sahipleri, idareye karşı yürütmenin durdurulması talepli bir idari dava açabilir.

4.7. TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ HAKKI

Anayasa Madde 34:

"Herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir."

Barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı, ulusal ve uluslararası insan hakları mevzuatı kapsamında güvence altına alınmış temel hak ve özgürlükler arasında yer almaktadır. Her ne kadar toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ulusal düzeyde Anayasa ile koruma altına alınmış olsa da 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu kapsamında bu hakkın kullanımına ilişkin birtakım usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bununla birlikte, Anayasa'nın ilgili hükümleri ile Türkiye'nin taraf olduğu temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalar birlikte değerlendirildiğinde, devletin yükümlülüğünün barışçıl toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkını kullanan kişileri sınırlamak değil; bu hakkın kullanımına yönelik müdahale ve saldırıları önlemek olduğu açıktır.

Bu çerçevede; akademik, sanatsal, kültürel ve sosyal etkinliklerin yanı sıra, kolektif bir ifade ve görünürlük biçimi niteliği taşıyan onur yürüyüşlerinin barışçıl toplantı kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin çok sayıda yargı kararı bulunmaktadır. Nitekim son dönemde onur yürüyüşlerinin engellenmesine yönelik yasaklama kararlarına karşı idare mahkemesinde iptal talepli açılan davalarda idari işlemin iptaline karar verilmekte; bununla birlikte, onur yürüyüşlerine katıldıkları gerekçesiyle yargısal tacize maruz bırakılan hak savunucuları hakkında açılan ceza davalarında ise çoğunlukla beraat hükümleri kurulmaktadır.

Onur Haftaları ise 26 Haziran 1969 tarihinde Stonewall Ayaklanmaları ile başlayan LGBTİ+ özgürlük mücadelesinin tarihsel bir devamı niteliğindedir. Stonewall Inn adlı mekânda, polisin sistematik baskı ve şiddetine karşı LGBTİ+'ların geliştirdiği kolektif direniş, dünya genelindeki LGBTİ+ hak hareketinin simgesel başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda her yıl Haziran ayında dünyanın birçok yerinde LGBTİ+'lar varoluşlarını, eşit yurttaşlık taleplerini ve ayrımcılığa karşı mücadelelerini görünür kıldıkları çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Aynı zamanda bu hafta boyunca nefret suçları, ayrımcılık, HIV/AIDS'e yönelik önyargılar ve kamusal ihmaller nedeniyle yaşamını yitiren LGBTİ+'lar da anılmaktadır.

Türkiye'de ise onur haftası etkinlikleri 1993 yılından bu yana düzenli olarak gerçekleştirilmektedir. 2026 yılı itibarıyla İstanbul LGBTİ+ Onur Haftası 34. yılını, İstanbul Trans Onur Haftası ise 12. yılını örgütlemektedir.

Onur Haftası kapsamındaki etkinlikler, ilgili onur haftası komiteleri tarafından organize edilmekte ve yürütülmektedir. İstanbul'da her yıl Haziran ayında İstanbul LGBTİ+ Onur

Haftası ile İstanbul Trans Onur Haftası olmak üzere iki ayrı Onur Haftası ve bu haftalar kapsamında iki ayrı Onur Yürüyüşü gerçekleştirilmektedir.

Söz konusu organizasyonlar, gönüllülük esasına dayalı, hiyerarşik olmayan ve yatay örgütlenme modelini benimseyen kolektif yapılar tarafından yürütülmektedir. Onur Haftası komiteleri yalnızca etkinlik organizasyonu gerçekleştiren yapılar olmayıp; yıl boyunca LGBTİ+ hakları alanında söz, politika ve dayanışma üretmeyi amaçlayan, kesişimsel bir yaklaşımı benimseyen oluşumlar olarak faaliyet göstermektedir.

Bu kapsamda, her yılın başında sosyal medya ve diğer iletişim kanalları aracılığıyla yapılan açık çağrılarla onur haftası komiteleri oluşturulmaktadır. Onur Haftası çalışmalarına dahil olmak isteyen herkes toplantılara katılabilmekte, karar alma ve politika üretim süreçlerine katkı sağlayabilmektedir. Aynı şekilde, her yıl düzenlenen açık çağrılar aracılığıyla o yılın temasına ilişkin öneriler toplanmakta ve değerlendirme süreçleri sonucunda ilgili yılın teması belirlenmektedir.

Onur Haftaları genellikle bir hafta süreyle gerçekleştirilmekte olup, hafta boyunca panel, forum, atölye, sergi, gösterim, performans ve çeşitli kültürel-sosyal etkinlikler düzenlenmektedir. Haftanın son gününde ise kamusal alanda kolektif ifade ve görünürlük hakkının bir yansıması olarak Onur Yürüyüşü gerçekleştirilmektedir. Her ne kadar Onur Haftaları uluslararası ölçekte ağırlıklı olarak Haziran ayında düzenlense de ilgili komiteler yılın tamamına yayılan faaliyetler aracılığıyla LGBTİ+'ların bir araya gelmesini, dayanışma ilişkileri geliştirmesini sağlamaktadır.

5. ANAYASA MAHKEMESİ

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda 6216 sayılı Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü esas alınır. Bireysel başvurunun uygulamaya geçirilmesiyle, kamu gücünü kullanan kişi ve kurumların sebep olduğu hak ihlallerine karşı 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren anayasal yargı denetimi başlamıştır. Buna göre, ilgili herkes, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmektedir.

Olağan kanun yolu tüketildikten sonra 30 gün içerisinde bireysel başvuru formu ve ekli belgeler yurtiçinde mahkeme kalemlerine, yurtdışında ise konsolosluk gibi yurtdışı temsilciliklerine evraklar teslim edilerek yapılır. Otuz günlük süre tebliğ ile değil kararın öğrenilmesiyle başlar. Mazeretli olunması durumunda mazeretin ortadan kalktığı on beş günlük süre içerisinde başvuru tamamlanmalıdır.

Başvuru sadece bireysel başvuru formu formatında kabul edilebilir. Bu başvuru formu AYM'nin internet sitesinden indirilebilir. AYM'ye hak ihlaline uğrayan kişi bizzat, kanuni temsilcisi ya da avukatı aracılığıyla başvurabilir.

İhlal olunduğu iddia olunan hak hem Anayasa hem AİHM tarafından koruma altına alınmış olunmalıdır. Birkaç örnek vermek gerekirse;

- Yaşam Hakkı
- İşkence Yasağının İhlali
- Adil Yargılanma Hakkı
- Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkı

Telafisi mümkün olmayan bir durum söz konusu olduğunda mahkemeden tedbir talep edilebilir. (Bir mahpusun birinci derece yakınının cenazesine katılmak istemesi gibi)

Başvurucular AYM başvurularında ve kamuya açık belgelerde başvuru kimliğinin gizli tutulmasını talep etme hakkına sahiptir.

AYM başvurularında ekli belgelerde eksiklik olması durumunda AYM kişiye tebligat yaparak eksikliğin 15 gün içinde giderilmesini talep eder. Eksiklik giderilmediği takdirde AYM başvuruyu reddeder.

AYM'ye başvurulmuş olması kesinleşen kararı durduramaz. Ancak mevcut olaydaki hak ihlali tespit edilerek sonraki yargılamalar açısından emsal karar oluşturur ve hak ihlaline uğrayan başvuran kişi lehine tazminata hükmedilir.

6. İNSAN HAKLARINDA ULUSLARARASI VE ULUSAL KORUMA MEKANİZMALARI

ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI KORUMA REJİMLERİ

- **Birleşmiş Milletler Koruma Sistemi**
- **Bölgesel Koruma Sistemleri**
 - Amerika (Amerikan Devletleri Örgütü)*
 - Afrika (Afrika Birliği Örgütü)*
 - Avrupa (Avrupa Konseyi)*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) KORUMA SİSTEMİ

25 Nisan 1945 yılında San Francisco Toplantısı ile kuruluş müzakereleri başlamıştır. 26 Haziran 1945 yılında ise BM Antlaşması/Şartı imzalanmış ve 24 Ekim 1945 tarihinde BM Antlaşması/Şartı yürürlüğe girmiştir. Aslen 2. Dünya Savaşı'nda Almanya'ya savaş ilan eden devletlerce kurulmuştur. Birleşmiş Milletler öncesi dönemde insan hakları kural olarak uluslararası hukukun konusu değildir. Uluslararası hukukun tek hak öznesi devletlerdir. İnsan hakları sorunları, tümüyle devletlerin iç hukuk sorunu olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sistemi bunu değiştirmiş, bireyin uluslararası hukukta hak sahibi özne olarak görülmeye başlamasını sağlamıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM)'NİN ÖRGÜT YAPISI

- *GENEL KURUL*
- *GÜVENLİK KONSEYİ*
- *EKONOMİK VE SOSYAL KONSEY*
- *VESAYET KONSEYİ*

- *GENEL SEKRETERLİK*
- *ULUSLARARASI ADALET DİVANİ (UAD)*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) GENEL KURULU

Tüm üye devletlerin temsilcilerinden oluşur. Günümüzde 200'e yakın BM üyesi devlet bulunmaktadır. Tüm bildiri, karar ve sözleşmelerin görüşülüp onaylandığı yerdir.

GÜVENLİK KONSEYİ

5 Daimî (ABD- Çin, İngiltere, Fransa ve Rusya) ve 10 geçici (iki yıl için seçilir.) olmak üzere 15 üye devletin temsilcilerinden oluşur. Siyasal alanda BM'nin yürütme organıdır. Devletler üzerinde bir yaptırım etkisine sahiptir.

EKONOMİK VE SOSYAL KONSEY (ECOSOC)

55 üyeden oluşur. BM'nin ekonomik ve sosyal alandaki çalışmalarını yürütür. İnsan haklarının yanı sıra uluslararası ekonomik, sosyal ve kültürel konularda raporlar hazırlar.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) GENEL SEKRETERLİĞİ

BM'nin oluşturduğu program ve politikaları uygulamanın yanı sıra diğer organların çalışmaları için gerekli ortam ve koşulları sağlar. Uluslararası barış ve güvenliği bozucu olaylar hakkında raporlar hazırlayarak Güvenlik Konseyi'ne sunar.

ULUSLARARASI ADALET DİVANİ (UAD)

La Haye (Lahey) kentinde bulunan bulunan Uluslararası Adalet Divanı görevleri dokuz yıl olan on beş yargıçtan oluşur. Asli görevi Birleşmiş Milletler (BM)'nin yargı organı olup devletler arasındaki uyuşmazlıkları çözer. Doğrudan Bir İnsan Hakları organı değildir. Ancak önüne gelen sorunlarda bazen doğrudan İnsan Hakları Sözleşmesini yorumlamaktadır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI KORUMA SİSTEMİ

Birleşmiş Milletler 'in insan haklarının korunmasına ilişkin sistemi sözleşme içi sistem ve sözleşme dışı sistem olmak üzere ikiye ayrılır. Sözleşme dışı sistem esas olarak BM antlaşmasına/şartına dayanırken sözleşme dışı sistem BM İnsan Hakları Sözleşmeleri'ne dayanır.

1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI/ŞARTI ÇERÇEVESİNDE KURULAN SİSTEM (SÖZLEŞME DIŞI SİSTEM) ORGANLARI

- *İnsan Hakları Konseyi*
- *İnsan Hakları Komisyonu*
- *BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği*
- *Uluslararası Ceza Mahkemesi (Soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar)*

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İNSAN HAKLARI YÜKSEK KOMİSERLİĞİ

BM çatısı altındaki insan haklarına ilişkin organların sekreteryasını yürütmek ve organlar arasında eşgüdümü sağlamak üzere kurulmuştur. 1993'te kurulmasına karar verilen organ 1997 yılında Cenevre'de kurulmuştur. İnsan haklarının ileriye götürülmesi ve korunması için çalışmalar yürütmekle görevlidir.

-ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ

Hollanda'nın La Haye şehrinde bulunan mahkeme 1998 yılında Roma statüsü ile kurulmuştur. Uluslararası boyutlu soykırım suçları, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçları konularında yargılama yapmaya yetkilidir.

2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMELERİ ÇERÇEVESİNDE KURULAN (SÖZLEŞME İÇİ) SİSTEM

Birleşmiş Milletler bünyesinde çeşitli tarihlerde kabul edilmiş olan insan hakları sözleşmelerine dayanan koruma sistemidir. 10 Aralık 1948 yılında imzalanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi bu sözleşmelerin habercisi olmuştur.

-İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ

10 Aralık 1948 tarihinde BM genel kurulunda 8 çekimser oya karşın 48 oyla kabul edilmiştir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi başlangıç bölümünden ve 30 maddeden oluşur. Başlangıç bölümünde “insanlık ailesi”nden, bu ailenin üyelerinin sahip olduğu “onur”un, eşit ve devredilmez hakların tanınmasının, dünyada özgürlüğün, adaletin ve barışın temeli olduğundan söz edilir. Bildiride asli olarak insanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak direnmek zorunda kalmaması için “insan haklarının hukukun üstünlüğü yoluyla korunması” vurgusu yapılır.

Birinci ve ikinci kuşak hakların birlikte düzenlendiği bildiride 3-21. Madde arası birinci kuşak hakları (Yaşam Hakkı, İfade Özgürlüğü, İşkence Yasağı, Din-Vicdan Özgürlüğü, Adil Yargılanma Hakkı, Kişi Güvenliği, Konut Dokunulmazlığı vb.); 22-27. Maddeler arası ise ikinci kuşak hakları (Sosyal Güvenlik Hakkı, Çalışma Hakkı, Eşit İşe Eşit Ücret Hakkı, Sendika Hakkı, Sağlık Hakkı vb.) kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bildirinin son iki maddesi ise bu özgürlüklerin hangi nedenlerle ve hangi ölçülerde sınırlanabileceği konularını düzenler. 29. Madde'nin düzenlemesine göre Haklar; Demokratik bir toplumda, genel ahlaka, kamu düzenine ve genel refaha ilişkin meşru gereklerin karşılanması amacıyla yasa ile belirlenmiş sınırlamalara tabi tutulabilir.

Bildirinin bir başka özelliği, uluslararası alanda insan haklarını bir liste halinde açıklayan ilk belge olmasıdır. Hukuksal nitelik açısından ise bildiri, bir anlaşma ya da sözleşme değildir. Bildiri bir BM Genel Kurul kararıdır. Bu nedenle de hukuksal yönden bir bağlayıcılığa sahip değildir. Sözleşmelerin aksine onu tanıyan devletlere hiçbir yükümlülük yükleyemez. Bildiri bir yaptırım olmasa bile insan hakları hukuku alanında daha sonra kabul edilecek olan belgeler açısından esas kaynak olmuştur. Bazı anayasalarda ise bildiriye doğrudan atıf yapıldığı görülmektedir.

Her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Bildirisi bir bağlayıcılığa sahip olmasa da sonraki tarihlerde hukuksal bağlayıcılığa sahip sözleşmelerin hazırlanmasında büyük rol oynamıştır. Bu sözleşmelerden en önemli ikisi 1966 tarihli Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (KSHS) ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) olarak kabul edilir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (İHEB), Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (KSHS) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ESKHS) birlikte İnsan Hakları Manzumesi olarak adlandırılır. 1966 tarihli ikiz sözleşmeler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu sözleşmeleri 2000 yılında imzalamış, 2003 yılında ise onaylamıştır.

İNSAN HAKLARININ ULUSAL KORUNMASI

OSMANLI DÖNEMİ BELGELERİ

• TANZİMAT VE ISLAHAT FERMANI

Ulusal düzeyde ilk olarak insan haklarına ilişkin düzenlemeler içeren ilk belge 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'na dayanmaktadır. Hemen ardından 1856 tarihli Islahat Fermanı gelmektedir. Bu dönem belgeleri incelendiğinde sistemli bir insan hakları öğretisinden bahsedilemez. Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı'nda bir mücadele değil, padişah tarafından bağışlanan haklar söz konusudur. Bu belgelerde Müslüman ve gayrimüslim tebaa arasındaki eşitsizliği gidermeye yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Eziyet ve işkencenin yasaklanması, müsaderenin yasaklanması gibi düzenlemeler mevcuttur. Fakat bu belgelerde tanınan hakları koruyacak güvencelere ve yaptırımlara yer verilmemiştir. Siyasal İktidarın meşruluk kaynağının laikleşmesi henüz söz konusu değildir.

• 1876 ANAYASASI (TEŞKİLAT-I ESASİYE) VE 1909 DEĞİŞİKLİKLERİ

Bu dönem belgeleri incelendiğinde padişahın mutlak iktidarını, bazı yetkilerini Meclis-i Mebusan ile paylaştığı meşruti bir iktidar söz konusudur. İnsan hakları sistemli biçimde sayılmıştır. Haklar ayrıntılı düzenlenmemiş, adlarının sayılması ile yetinilmiştir. Tanınan hakları koruma altına alacak güvencelere ve yaptırımlara yer verilmemiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİ BELGELERİ

1921 ve 1924 ANAYASASI

1921 Anayasası incelendiğinde Kurtuluş Savaşı şartlarında hazırlandığı için insan haklarına ilişkin düzenlemelerden ziyade egemenlik ve yönetim modeline ilişkin düzenlemeler söz konusudur.

1924 Anayasası döneminde ise meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistem sentezlenmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Fransız Devrimi'nin özgürlük anlayışından ve fikirlerinden oldukça etkilenilmiştir. Çoğunluğun iradesi genel irade olarak kabul edilmiştir. Özgürlüklerin en sağlam güvencesi olarak egemenliğin meclis tarafından kullanılması öngörülmektedir. Haklar ayrıntılı düzenlenmemiş, adının sayılması ile yetinilmiştir. Ayrıntıların düzenlenmesi yasalara bırakılmıştır. Bu dönemde de tanınan haklar için etkili güvenceler öngörülmemiştir.

1961 ANAYASASI

Temel hak ve özgürlükler ayrıntılı ve özgürlükçü bir bakış açısıyla düzenlenmiş “insan haklarına dayalı devlet” anlayışı benimsenmiştir. Bu dönemde özgürlük kural, sınırlama ise istisnadır. Hakkın özüne dokunulması yasaklanmıştır. Sosyal devlet ilkesi anayasada yer almış, ikinci kuşak haklara da ayrıntılı biçimde yer verilmiştir. 1971 tarihli Anayasa değişikliği ile 1961 Anayasası'nın tanıdığı özgürlük rejiminde bir geriye gidiş söz konusudur. Bu geriye gidiş 1980 darbesi ve 1982 Anayasası'nın kabul edilmesiyle sürmüştür.

1982 ANAYASASI

Hak ve özgürlüklere karşın ödev kavramına ağırlık verilmiştir. Genel sınırlandırma nedenleri anayasaya eklenmiştir. Otorite-birey ilişkisinde otoriteye, devlet toplum ilişkisinde de devlete ağırlık vermiştir.

2001 yılında yapılan değişiklikler ile birlikte insan haklarına dayanan devlet ilkesi tekrar anayasaya girmiştir. Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması bakımından ölçülülük ve hakkın özü kavramları yeniden anayasaya girmiştir.

2010 yılında yapılan anayasa değişikliği ile ise özel yaşamın gizliliği ilkesi güçlendirilmiş, seyahat özgürlüğünün genişletilmiştir. Ailenin korunmasına ilişkin maddelere çocuk haklarına ilişkin hükümler eklenmiştir. Genel itibariyle insan hakları açısından 1960 Anayasası'na göre bir geriye gidiş söz konusudur.

İNSAN HAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN ULUSAL KURULUŞLAR

- *KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (KDK) OMBUDSMANLIK*
- *TBMM İNSAN HAKLARI KOMİSYONU*
- *TBMM KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU*
- *İL-İLÇE İNSAN HAKLARI KOMİSYONU*

KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU (KDK) OMBUDSMANLIK

İdarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir. Sadece kamu hizmetlerine yönelik olarak oluşturulmuş bir şikâyet mekanizmasıdır. Başvuru kurumun internet sitesinden başvuru formu doldurularak veya Valilik ve Kaymakamlığa dilekçe verilerek yapılabilir. Kuruma başvuru yapılabilmesi için idari başvuru yollarının tüketilmiş olması gerekir.

TBMM İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

Temel hak ve özgürlüklerinden birisinin ihlal edildiğine inanan her birey komisyona başvuru yapabilir. Ulusal ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan temel hak ve özgürlüklerden birisine yönelik bir ihlalin var olması gerekir.

TBMM KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU (KEFEK)

Kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın, kamusal ve özel alanda yaşanan mağduriyetler ve hak ihlalleri, iş yerinde psikolojik taciz (mobbing), işe alım süreçlerinde cinsiyete dayalı ayrımcılık, kötü muamele, şiddet gibi konulardaki iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere en geç 6 ay içinde iletmeğdir.

İL-İLÇE İNSAN HAKLARI KOMİSYONU

Kişiler herhangi bir insan hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bulundukları ilde valiliklerde, ilçelerde ise kaymakamlıklarda bulunan insan hakları kurullarının başvuru masalarına başvurabilirler. Başvurular dilekçeyle, telefonla, elektronik posta veya şehrin değişik yerlerine konulan insan hakları başvuru kutuları aracılığıyla veya sözlü olarak yapılabilir. ALO 150 telefon hattından veya CİMER'in (Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi) internet sitesinden yapılan başvurular da konusu itibarıyla İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yönlendirilir.

7. YUVARLAK MASA TOPLANTISI

Türkiye’de yalnızca LGBTİ+ hakları alanında çalışan sivil toplum örgütleri bulunduğu gibi, farklı alanlarda faaliyet yürütmekle birlikte çalışmalarında LGBTİ+’ların özel ihtiyaçlarını gözeten, kapsayıcı bir yaklaşım benimseyen örgütler de bulunmaktadır. Bu örgütler, LGBTİ+’larla doğrudan temas kurmakta ve çalışmalarında kapsayıcılığı esas almaktadır.

Bu kapsamda LİSTAG (LGBTİ+ Yakınları ve Aileleri Derneği) bazı sivil toplum örgütlerini düzenlediği 2025 Sonbahar Kampı’na davet etmiş ve birlikte bir “Yuvarlak Masa Toplantısı” yapılmasını önermiştir.

Toplantıya LİSTAG’ın davetiyle İnsan Hakları Derneği, HEVİ LGBTİ+ Derneği, Eğitim-Sen, SES – Eşitlik ve Dayanışma Derneği, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER), Boyun Eğmeyen İlaç Emekçileri İnisiyatifi, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) ve Uluslararası Af Örgütü’nden sivil toplum temsilcileri ile İstanbul Barosu - İnsan Hakları Merkezi LGBTİ+ Alt Çalışma Grubu’ndan gönüllü avukatlar katıldı.

Yuvarlak masa toplantıları; uzmanların ve paydaşların belirli bir konu hakkında eşit söz hakkına sahip olduğu, karşılıklı etkileşim ve deneyim paylaşımına dayanan toplantılardır. Bu toplantılar, farklı perspektiflerin bir araya gelmesini ve ortak bir tartışma zemini oluşturulmasını sağlar.

Etkinlik kapsamında örgüt temsilcilerine şu sorular yöneltilmiştir:

- Örgütünüz LGBTİ+ meselesini nasıl ele alıyor ve nasıl önceliklendiriyor?
- Kurum içinde bu konudaki bilgi ve yaklaşım ne düzeyde yaygın?
- Hangi yöntemlerle mücadele ve dayanışma yürütülüyor?

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (SHUDER)

Dernek, LGBTİ+ meselesini ağırlıklı olarak meslek içi eğitimler yoluyla ele almaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarına ve öğrencilere insan hakları temelli eğitimler verilmekte, olası hak ihlallerinde nasıl hareket edilmesi gerektiğine dair rehberlik sağlanmaktadır. Bu kapsamda, meslek mensuplarının ayrımcı tutumlardan uzaklaşarak kapsayıcı çalışmalarda bulunmalarına yönelik çalışmalar yürütülmektedir.

Eşitlik ve Dayanışma Derneği (SES)

LGBTİ+’ların sağlık alanında yaşadığı homofobik ve transfobik tutumlara karşı duyarlı bir yaklaşım sergilemektedir. Kurumsal düzeyde bu sorunlara karşı düzenli olarak eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

İnsan Hakları Derneği (İHD)

İHD, LGBTİ+ hak ihlallerini raporlamakta ve farklı alanlarda olduğu gibi LGBTİ+ alanında da savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Dernek tüzüğünde LGBTİ+ hakları açıkça yer almakta olup, dernek Onur Yürüyüşleri, 17 Mayıs gibi eylem ve etkinliklerinde aktif rol almaktadır. Hazırlanan raporlar çok dilli olarak yayımlanmaktadır.

Eğitim-Sen

Eğitim alanında LGBTİ+'lara yönelik ayrımcılık ve fobiye karşı savunuculuk faaliyetleri yürütülmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında politika belgeleri hazırlanmakta, okullarda güvenli alanlar oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü

Örgüt, LGBTİ+ haklarını öncelikli çalışma alanlarından biri olarak değerlendirmektedir. Bu kapsamda farkındalık çalışmaları yürütmekte, LGBTİ+'lara yönelik hak ihlallerini raporlamaktadır.

Boyun Eğmeyen İlaç Emekçileri İnisiyatifi

Eczacılaran oluşan bu inisiyatif, sağlık hakkı temelinde eşitlikçi bir yaklaşım benimsemektedir. LGBTİ+'lar için eşit sağlık hizmetine erişimi savunmakta ve bu yönde çalışmalar yürütmektedir.

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST)

CİSST, 2006 yılından bu yana mahpusların hak ve özgürlüklerini korumak; haklar, koşullar ve uygulamalar bağlamında hapishanelerin uluslararası insan hakları standartlarına ve insan onuruna uygun hale getirilmesini sağlamak amacıyla çalışmalar yürütmektedir. Özel ihtiyaç sahibi mahpusların gereksinimlerini görünür kılmak amacıyla, Hapiste Çocuk, Hapiste Kadın, Hapiste Engelli, Ağırlaştırılmış Müebbet gibi çeşitli tematik alanları bulunmaktadır. Hapiste LGBTİ+ da bunlardan biridir. Bu kapsamda CİSST hapishanelerde bulunan LGBTİ+'ların da maruz kaldığı hak ihlallerini izlemektedir. Mahpuslarla, aileleriyle ve avukatlarıyla düzenli iletişim kurulmakta; fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet vakalarını takip etmektedir. Ayrıca uyum süreci, koğuş yerleştirmeleri ve tecrit uygulamaları gibi konularda destek sağlanmaktadır. Bu alanda raporlama ve uluslararası savunuculuk faaliyetleri yürütülmektedir.

HEVİ LGBTİ+ Derneği

HEVİ LGBTİ+ Derneği, azınlık LGBTİ+'ların görünürlüğünü artırmak amacıyla kurulmuştur. Dernek savunuculuk ve danışmanlık faaliyetleri ve sosyal etkinlikler yürütmektedir. Çalışmalar özellikle mülteci, Kürt ve azınlık LGBTİ+'lara odaklanmakta ve bu çalışmalar çok dilli yürütülmektedir. Hak ihlalleri raporlanmakta ve çeşitli bilgi notları yayımlanmaktadır.

İstanbul Barosu - İnsan Hakları Merkezi, LGBTİ+ Alt Çalışma Grubu

Baro bünyesinde İnsan Hakları Merkezi'nin alt çalışma grubu olarak faaliyet göstermektedir. Meslek içi eğitimler düzenlenmekte ve başvuruda bulunan LGBTİ+'lara hukuki destek sağlanmaktadır. Ayrıca onur haftalarında, baroda kriz masaları kurulmakta, gözlem ve raporlama çalışmaları yapılmaktadır.

Yuvarlak Masa etkinliğinde, LİSTAG Sonbahar Kampı'na katılan LGBTİ+ Aileleri tarafından yöneltilen sorular sivil toplum örgütü temsilcileri tarafından cevaplanmıştır. Bu sorular ve cevapları aşağıdaki gibidir.

Yuvarlak Masa Toplantısı sırasında LGBTİ+ aileleri tarafından yöneltilen soruların cevapları, LİSTAG'ın düzenlediği 2025 Sonbahar Kampı sırasında güncel olan mevzuata uygun şekilde

verilmiştir. Mevzuatın değişebileceğini göz önüne alarak hem aşağıdaki konularda hem de diğer konularda, haklarınızı öğrenmek veya herhangi bir hak ihlali ile karşılaştığınızda başvurabileceğiniz hukuki mekanizmalara dair güncel ve doğru bilgiye ulaşmak için LGBTİ+ hakları alanında çalışan sivil toplum örgütlerine, baroların LGBTİ+ Komisyonlarına/çalışma gruplarına başvurabilirsiniz.

SORU: LGBTİ+ların askerlikten muafiyet süreçleri nasıl yürütülmektedir?

CEVAP: Askerlikten muafiyet süreci, e-Devlet sistemi üzerinden Asal Yoklama Formu'nun doldurulması ile başlatılmaktadır. Başvuru sonrasında kişi, aile hekimliğine gider ve devlet hastanesine sevk edilir. Hastanede yürütülen süreçte kişi, ilgili tıbbi birimler tarafından muayene edilmekte ve bu değerlendirmeler sonucunda sağlık kurulu raporu düzenlenmektedir. Trans erkekler, mevcut tıbbi raporlarını sunarak muafiyet alabilmektedir. Beden uyum sürecine başlamamış trans kadınlar bakımından da aynı prosedür uygulanmakta olup, uygulamada sıklıkla bir yıl süreli erteleme kararı verilmektedir. Kimlik değişikliğini tamamlamış trans kadınlar açısından ise ayrıca yürütülmesi gereken bir prosedür bulunmamaktadır. HIV ile yaşayan kişiler bakımından, tanı belgesinin ilgili sağlık kuruluşuna sunulması gerekmektedir. Belgenin temin edilememesi halinde, tanının konulduğu hastaneden veya il sağlık müdürlüğünden talep edilmesi mümkündür. Süreç sonunda “askerliğe elverişlidir” veya erteleme yönünde karar verilmesi halinde, bu kararlara karşı 30 gün içerisinde il sağlık müdürlüğüne itiraz edilebilmektedir. İtiraz üzerine kişi yeniden sağlık kuruluşuna sevk edilmekte ve değerlendirme süreci tekrarlanmaktadır. Üçüncü sağlık kurulundan da olumsuz karar çıkması halinde, kişi 60 gün içerisinde idari yargı yoluna başvurabilmektedir. İdari yargı yoluna başvurulmaması durumunda, düzenlenen sağlık kurulu raporundan sonraki 6 ayın sonunda sürecin yeniden başlatılması mümkündür.

Askerlik süreçleri ve bu süreçlerde karşılaşılabilecek hukuki veya idari durumlara ilişkin destek ve danışmanlık için HEVİ LGBTİ+ Derneği'ne başvurabilirsiniz.

SORU: LGBTİ+ çocukların yaşadığı hak ihlalleri raporlaştırılmakta mıdır?

CEVAP: LGBTİ+ çocuklara yönelik hak ihlalleri, insan hakları alanında faaliyet gösteren örgütler tarafından anonimleştirilerek raporlaştırılmaktadır. Ancak bu alandaki veriler, yetişkin LGBTİ+'lara ilişkin verilere kıyasla daha sınırlıdır. Bu sınırlılık özellikle interseks çocuklar bakımından daha belirgindir. İnterseks çocukların, doğum sonrasında yeterli bilgilendirme yapılmaksızın tıbbi müdahalelere maruz kalabildiği; bu müdahalelerin çoğu zaman kayıt altına alınmaması nedeniyle raporlaştırma süreçlerinin sınırlı kaldığı ifade edilmektedir.

SORU: LGBTİ+'lar SHUDER'e ne tür başvurularda bulunmaktadır?

CEVAP: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, meslek örgütü niteliği gereği doğrudan bireysel başvuru alan bir yapı değildir. Bununla birlikte, dernek üyelerinin çeşitli kamu kurumlarında görev yapması nedeniyle, LGBTİ+'lara ilişkin başvurular dolaylı olarak meslek mensupları aracılığıyla gündeme gelebilmektedir. Bu kapsamda başvurular, ilgili kurumlarda görev yapan

sosyal hizmet uzmanlarına yönlendirilmekte ve gerekli destek bu kişiler aracılığıyla sağlanmaktadır.

SORU: Cinsiyet uyum süreçlerinin tamamlanmaması durumunda trans bireylerin hakları nasıl etkilenir?

CEVAP: Uyum sürecinin tamamlanması ve kimlik değişikliğinin gerçekleştirilmesi, bazı hukuki sonuçlar doğurabilmektedir. Bu kapsamda kişi, sahip olduğu kimliğe göre askerlik yükümlülüğünden muaf tutulabilmekte veya mahpus bir LGBTİ+'nın kalacağı hapishane gibi değişiklikler olabilmektedir.

Askerlik süreçleri ve bu süreçlerde karşılaşılabilecek hukuki veya idari durumlara ilişkin destek ve danışmanlık için HEVİ LGBTİ+ Derneği'ne başvurabilirsiniz.

SORU: Baroların CMK ve Adli Yardım servislerinin kapsamı nedir?

CEVAP: CMK servisi, yalnızca ceza yargılamalarına ilişkin süreçleri kapsamaktadır. Bu çerçevede, şüpheli, sanık veya mağdur konumundaki kişilere ceza yargılaması sürecinde müdafî veya vekil görevlendirilmesi sağlanmaktadır. Hukuk yargılamasına ilişkin uyuşmazlıklarda ise belirli şartların sağlanması halinde kişi, adli yardım mekanizması kapsamında ilgili baroya başvurarak avukat görevlendirilmesini talep edebilmektedir.

SORU: Yurtdışında ameliyat olmuş bir trans kadın Türkiye'de kimliğini alabilir mi?

CEVAP: Medeni Kanunu'nun 40. maddesi uyarınca cinsiyet değişikliğine ilişkin süreç belirli şartlara bağlanmıştır. Her ne kadar ameliyat öncesinde izin davası açılması öngörülmüş olsa da, uygulamada kişinin gerekli tıbbi müdahaleleri gerçekleştirmiş olması da değerlendirmeye alınmaktadır. Bu kapsamda mahkeme, kişinin geçirdiği ameliyatlara sağlık kurulu raporu ile tespit ettiği takdirde, cinsiyet hanesinin değiştirilmesine karar verebilmektedir. Dolayısıyla yurtdışında ameliyat olmuş trans kadınların Türkiye'de kimlik değişikliği yapabilmeleri, somut olayın koşullarına ve sunulan tıbbi belgelere bağlı olarak mümkündür. Her ne kadar tıbbi operasyonlar yurtdışında gerçekleştirilmiş olsa da, Türk Medeni Kanunu'nun 40/2. maddesi uyarınca açılacak cinsiyet hanesinin değiştirilmesi davasında, dava dilekçesine ameliyatın gerçekleştirildiği hastaneden alınmış durum bildirir sağlık raporunun noter onaylı bir örneğinin de eklenmesi önerilir.